

Цветана МАНДЖУКОВА

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България

**РОДОПСКИТЕ ГОВОРИ И ГРЪЦКИТЕ ЗАЕМКИ
В БЪЛГАРСКАТА ЕЗИКОВЕДСКА ЛИТЕРАТУРА**

Tsvetana MANDZHUKOVA

„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

**RHODOPI VERNACULARS AND GREEK LOAN WORDS
IN BULGARIAN LINGUISTIC LITERATURE**

This article examines the more important research studies in the field of Bulgarian linguistics that are devoted to Rhodopi vernaculars and Greek loan words in Bulgarian. The research spans linguistic works from the era of the first generation of Bulgarian linguists – Al. Teodorov-Balan, L. Miletic, etc., until present day.

Ключови думи: родопски говори, гръцки думи, български език, българско езикознание.

Keywords: Rhodopi vernaculars, Greek words, Bulgarian language, Bulgarian linguistics.

Родопските говори в българската езиковедска литература

Родопските говори на българския език се открояват ярко сред всички български диалекти с това, че са съхранили редица архаични черти, които дават основание да ги определим като най-близки до Кирило-Методиевия старобългарски език¹. Сред архаизмите в родопските говори има фонетични, лексикални, морфологични и синтактични особености, които не се наблюдават в други диалекти на българския език. Това е една от причините родопските

---

¹ По темата за близостта на родопските говори със старобългарския език вж. статията на Ст. Кабасанов *Езикът на Кирила и Методия в родопските говори* (Кабасанов 1982: 76–82), също и труда на Ел. Каневска-Николова *За близостта на родопските говори до Кирило-Методиевия език* (Каневска-Николова 2013: 9–14), както и статията на Сл. Керемидчиева и Л. Василева *Днешните български говори – наследници на Кирило-Методиевия език* (Керемидчиева, Василева 1986: 22–26).

говори да привличат интереса на български и чуждестранни лингвисти от самото начало на модерната българска научна филология до днес².

Още в творчеството на първото поколение български лингвисти се открояват няколко значими научни разработки, свързани с родопските говори. Тук трябва да споменем най-напред изследванията на Ал. Теодоров-Балан *Един особит звук в родопското наречие* (Теодоров-Балан 1904: 544–576), *Родопското наречие. Име и положение между източното и западното* (Теодоров-Балан 1905: 111–127), където големият български езиковед застъпва становището, че родопското наречие³ е третият основен дял от българските говори наред с източните и западните. Ал. Теодоров-Балан определя родопските говори като „южнобългарско“ или „родопско наречие“ (Теодоров-Балан 1904: 544). В студията си *Един особит звук в родопското наречие* Ал. Теодоров-Балан концентрира своето внимание върху централния родопски говор (ахъчелебийския), определен от него като „най-характерния от родопските говори“ (Теодоров-Балан 1904: 545), в който е засвидетелстван един много специфичен за този говор звук – широко *o* (*ô*). Ал. Теодоров-Балан смята този звук за дифтонг *oa*, *o^a*, но според Ст. Стойков широко *o* е „прост звук, монофтонг“, учленяван „със значително по-голям челюстен ъгъл от обикновеното *o*“ (Стойков 1962/1993: 130).

Написаната и издадена на немски език монография на Л. Милетич *Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache* (Милетич 1912/2013), която предизвиква „голям научен интерес у нас и у чужбина със задълбочените си и смели тълкувания на интересните архаични звукове и форми“ (Бояджиев 2013: 16), е другото значимо лингвистично проучване, което непременно трябва да се открие, когато се разглеждат езиковедските изследвания върху родопските говори от края на XIX и началото на XX век. Монографията на Л. Милетич представлява първото цялостно, системно изследване на родопските говори на българския език, като специално внимание е отделено на фонетиката и морфологията на т.нар. „говор на Ропката“ (дн. говори в Хвойненско), говора на павликяните и говора в Даръдере (дн. Златоградско), на централния родопски говор (ахъчелебийски говор, дн. Смолянско), говора в Широка лъка, говорите в Чепино (дн. Велинградско). Изследването е резултат на последователния интерес, който видният строител на българското езикознание проявява към особеностите на родопските говори. За този интерес свидетелстват някои от трудовете му от първото десетилетие на XX век и по-късно: *Фонетични особености на помашките говори в Чепинско* (1905), *Българские говоры чепинских помаков* (1908), *Павликянското наречие* (1910), *Редукция на гласните в ши-*

² Много съдържателен преглед на по-значимите изследвания върху родопските говори прави големият езиковед и един от най-добрите познавачи на тези диалекти Ст. Кабасанов в своята статия *Проучване на родопските говори* (Кабасанов 1987: 2–6).

³ В българската диалектология термините *диалект*, *говор*, *наречие* и *подговор* често са се употребявали условно като синоними (Стойков 1962/1993: 27–28).

роколъшкия говор (1912), „Акание“ и „Пълногласие“ в Централния родопски говор (1936). Ролята, която изиграват изследванията на Л. Милетич за създаването на здравите основи на бъдещите диалектоложки проучвания върху родопските говори, е неоеценима.

Интересът към родопските говори от края на XIX и началото на XX век се запазва и повишава при следващите поколения български езиковеди. Изключително ценни научни разработки върху родопските диалекти представляват монографичните изследвания на диалектолога Ст. Кабасанов, посветени на говорите в две родопски села – Момчиловци и Тихомир – *Говорът на с. Момчиловци, Смолянско* (Кабасанов 1956)⁴ и *Един старинен български говор (Тихомирският говор)* (Кабасанов 1963). Говорът в родното село на Ст. Кабасанов – Момчиловци, чието население е съставено от българи християни – принадлежи към централния родопски диалект (наричан още смолянски говор), еднакъв е с диалекта в съседното село Соколовци и е много близък с говорите на близките селища Проглед, Чепеларе, Левочево, Устово (дн. квартал на гр. Смолян), Бостина, Журково, Манастир махала, Смолян, Райково (дн. квартал на гр. Смолян), Славеино (Кабасанов 1956: 11). За гръцките заемки, употребявани в местния говор, Ст. Кабасанов твърди, че се нареждат на второ място сред чуждите думи след турските заемки. Това важи също и за по-голямата част от останалите родопски говори. Пътищата, по които гръцките думи навлизат в местния говор според Ст. Кабасанов, са: 1. историческото църковно-религиозно влияние на гръцкия език върху българския; 2. териториалната близост с гръцките говори; 3. занаятчиите (дюлгери, шивачи, обушари и др.), рибарите, които са работили по гръцките земи и са пренесли различни гръцки думи, включително и в терминологията на своята работа (напр. *фтьрна* ‘горната част на обувката’ < *φτέρνα/πτέρνα* ‘пета’, *патама* ‘шев, който свързва горнището на обувката с основата’ < *πάτος* ‘основа, дъно, подметка’ и др.) (Кабасанов 1956: 68). В речника към изследването на Ст. Кабасанов, включващ „по-типичните и характерни думи от словното богатство на момчиловския говор, които не се срещат в литературния език или имат по-особено значение“ (Кабасанов 1956: 69), като думи с гръцки произход са отбелязани общо 9 лексеми (за сравнение турцизмите са около 50). В другата спомената монография – *Един старинен български говор (Тихомирският говор)* – се разглежда диалектът в крумовградското село Тихомир (населението му е съставено от българи мюсюлмани), разположено съвсем близо до българо-гръцката граница. Въз основа на неговите фонетични, морфологични и лексикални характеристики Ст. Кабасанов определя този родопски говор като „особен“. Диалектът споделя много общи особености със среднородопския българомохамедански говор (разновидност на централния родопски/среднородопски/смолянски говор). В лексикалния си

⁴ Монографията *Говорът на с. Момчиловци, Смолянско* е „първото по-системно и по-задълбочено разкриване на един твърде интересен български диалект“ (Бояджиев, Димчев 2006) – централния родопски говор.

състав има много старинни български думи, засвидетелствани в старобългарските писмени паметници. Същевременно в словния фонд са навлезли твърде много турцизми, което се обяснява както с историческото минало на хората, населяващи тези земи, така и с изключително силния натиск на турската обкръжаваща среда, обусловен и от помохамеданчването на района. Когато разглежда лексиката на местния говор, Ст. Кабасанов заключава, че гръцките думи в тихомирския диалект са много малко на брой в сравнение с останалите родопски диалекти (напр. смолянския), въпреки че селото е разположено непосредствено до държавната граница, делеща България от Гърция. Вероятно обяснение за този факт Ст. Кабасанов открива в „културната и битова затвореност на българомохамеданите в този край“, а също и в религиозната им принадлежност – ислямът се явява преграда сред тези българи за навлизащата чрез църковно-религиозните връзки гръцка лексика. Малкото гръцки думи в диалекта са характерни за цялата територия на Родопите, а също и за Южна България като цяло, а не само за говора на местните хора, напр. *аркъма* ‘бакър, котел’, *вапцвам* ‘боядисвам’, *каматан* ‘красив’, *фмасвам* ‘свършвам работа’ и др. (Кабасанов 1963: 87–88). В речника, поместен в края на изследването, са посочени общо 13 думи с гръцки корен (за сравнение турските заемки са малко над 100).

Към родопските диалекти засилен интерес проявява и доайенът на българската диалектология Ст. Стойков. На тази тематика са посветени някои от трудовете му, сред които трябва да откروим *Към вокалната типология на родопските говори (Застъпници на старобългарските носови и ерови гласни)* (Стойков 1968: 229–243), статията *Говорът на с. Настан, Девинско (Един неизвестен досега родопски диалект)* (Стойков 1964: 367–376), голямата студия *Говорът на с. Мугла, Девинско* (Стойков 1971: 3–90), към която е бил предвиден и речник на словното богатство на мугленския говор, но за съжаление, той е останал необнародван. На Ст. Стойков е дело класификацията на родопските говори, в която те са разделени въз основа на отличителните им фонетични и морфологични характеристики (Стойков 1962/1993: 127–140). Подредбата на родопските говори в най-общи линии повтаря тази на Л. Милетич (Милетич 1912/2013: 32) с разликата, че са направени някои допълнения и доуточнения най-вече на фонетичните и морфологичните особености, типични за всеки един от родопските говори.

Други български езиковеди също са насочвали своето внимание към особеностите на родопските диалекти. Сред тях ще споменем М. Сл. Младенов и статията му *Говорите в Родопите* (Младенов 1993: 25–31), в която накратко, но много съдържателно са очертани границите и най-важните особености на родопските диалекти; Ем. Субашиев и студията му *Говорът на населението в Смолянско и неговата национална съдба* (Субашиев 1980: 198–213), където авторът се спира на най-важните фонетични, морфологични, лексикални и синтактични особености на смолянския говор; Ив. Кочев и М. Тетовска-Тро-

ева и тяхното изследване върху материал от *Родопски речник* (Стойчев 1965; Стойчев 1970) *Словообразователни типове при деятелните имена в родопските говори* (Кочев, Тетовска-Троева 1973: 257–264), посветено на наставките, с които се образуват съществителни имена, назоваващи производители на действие (*nomina agentis*) и съществителни имена, назоваващи вършители на действие (*nomina actoris*); М. Тетовска-Троева и статията ѝ *Родопски говори* (Тетовска-Троева 1986: 53–58).

В по-ново време интересът на българистите към родопските говори не намалява, дори се наблюдава още по-завишено внимание към тях. Сред изтъкнатите учени, посветили свои разработки на тази тематика, е Ел. Каневска-Николова. Нейно дело са няколко монографии, свързани с родопските говори – социолингвистичното изследване *Смолянският градски език* (1998), *Говорът на село Момчиловци, Смолянско – половин век по-късно* (2001), *Тройното членуване в родопските говори* (2006), *При корена от извора (антропонимично и лексикално-семантично изследване на говора на село Момчиловци, Смолянско)* (2010). Освен всички приноси моменти за разкриване на днешното състояние на родопските говори, които безспорно имат изследванията на Ел. Каневска-Николова, от важно значение са и речниците, придружаващи някои от разработките (Каневска-Николова 2001: 156–197; Каневска-Николова 2010: 82–166), които са база за съпоставителен анализ на момчиловския говор (част от централния родопски говор) в синхронен и в диахронен план.

Сред новите трудове в областта на родопологията са още изследванията на Ел. Меракова *Диференциален диалектен речник на Райково* (1993), *Умалителността в родопските говори* (2002), на Р. Маринска *Особености в говора на с. Славейно, Смолянско* (2008), на Г. Митринов *Южнородопските български говори в Ксантийско и Гюмюрджинско* (2011), на авторски колектив *Честотен речник на личните имена в Смолянско* (2010).

Разглеждайки по-новите диалектоложки трудове, посветени на родопските говори, специално внимание трябва да отделим на изследването на Сл. Керемидчиева *Говорът на Ропката (Родопска граматика)*. Както става ясно от заглавието, монографията е посветена на т.нар. „говор на Ропката“⁵ (в диалектологията е наричан също „хвойненски говор“ (Стойков 1962/1993: 134), „говор на Ропката“ е термин, използван още от Л. Милетич (Милетич 1912/2013: 49), който обхваща диалекта в селата Хвойна, Павелско, Бачково, Наречен, Дядово, Малево, Оряхово и Батак. Монографията изследва фонологията, фонетичните изменения, морфологията, синтаксиса на този архаичен български говор и е първото по рода си цялостно граматично изследване на един от родопските говори. Анализът е разгърнат върху голям обем от автентичен емпиричен материал.

⁵ *Говорът на Ропката* е сред най-архаичните измежду родопските диалекти, това мнение е застъпено от редица диалектолози (Милетич 1912/2013: 49; Младенов 1929/1979: 351; Керемидчиева 1993: 14).

Въпросът за гръцките заемки в българската езиковедска литература

Едно от първите научни изследвания, посветено на връзките между българския и гръцкия език, принадлежи на Д. Матов – езиковед, етнограф, фолклорист, виден деец за национално освобождение и обединение. През 1893 г. в редактираното от него и Иван Шишманов периодично издание *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина* е отпечатан трудът му, озаглавен *Гръцко-български студии* (Матов 1893: 21–84). Подробно, последователно и с нужната обосновааност и задълбоченост в студиите се разглеждат взаимовръзките между гръцкия и българския език главно в тяхната фонетика и етимология. Ценни сведения за териториалното разпространение на някои гръцки думи, навлезли в българския език, а също и на „славянски“ думи, проникнали в новогръцкия език, представляват списъците с думи и техните тълкувания, поместени в изследването.

Гръцките думи в българския език са разгледани от Б. Цонев в издадената посмъртно под редакцията на Стефан Младенов *История на българския език. Том 2* (Цонев 1934: 324). Б. Цонев се спира на гърцизмите в главата *Заемки от гръцки и латински език*, като са анализирани заемки в езика ни, които имат по-стар произход.

В отпечатания първо на немски език труд *История на българския език* (Младенов 1929/1979) Ст. Младенов също разглежда гръцките думи в българския език в частта, посветена на словообразуването. Думите от гръцки език формират две групи – *старинни* думи, в това число са включени и латинските културни заемки, които са предимно от християнската терминология; и *по-нови* (новогръцки) заемки, като Ст. Младенов обобщава, че докато османотурските думи в новобългарски език са характерни и за сръбски и румънски, то новогръцките заемки са „често изключително новобългарски“ (Младенов 1929/1979: 206). Ст. Младенов обръща внимание на някои особености в етимологията на няколко заемки от новогръцки, както и на словообразователните елементи с гръцко потекло в различни български думи, каквито са наставките *-исвам, -освам, -вам* в глаголите *белосвам, брадясвам, гъбясвам* и др.

От същия период датират няколко статии от различни автори, които са посветени на темата. Ст. Романски публикува в *Български преглед. (Списание за славянска филология)* (1929) материал, озаглавен *Някои гръцки думи в българския книжовен език*, в който са разгледани гръцки заемки, „възприети без нужда в книжовния език“ (Романски 1929: 279), сред тях са *ела, елате* (вместо *дойди, дойдете*), *ала* (вм. *но*), *липсвам, липса* (вм. *няма, нямане, отсъствува*), *хòра, хорò* (вм. *люде; вм. плес*), *макар* (вм. *поне, ако и, при все че*), *мязам* (вм. *приличам*), *синор* (вм. *межда, граница, предел* и др.), *харесвам* (вм. *нравя се*), *вапсам* (вм. *шаря, багря*) (Романски 1929: 279–281). Някои от тези думи днес са се наложили напълно в книжовния език (напр. *хòра, хорò, ела*, измествайки *люде, плес, дойди*), а други са с жива употреба в повечето диалекти, в това число и в родопските (*вапсам, синор, мясам*).

В. Бешевлиев е автор на две статии, които са посветени на връзките между българския и гръцкия език: *Българи и гърци в техните взаимни влияния през вековете* (Бешевлиев 1936: 181–189) и *Влиянието на гръцкия език върху българския* (Бешевлиев 1937–1938: 178–181). В тези изследвания освен анализ на някои езикови особености в българско-гръцките отношения са включени и историографски, географски и културологични наблюдения, свързани с Балканите и с влиянието между различните народи, населявали тези земи. Направен е опит за разделяне на гръцките заемки в българския език от гледна точка на това през коя епоха са възприети думите (периодизацията започва от времето на Първото българско царство и достига до Възраждането), посочен е изводът, че измежду всички славянски езици в българския гръцките заемки са най-многобройни, а „най-важни“ от гръцките заемки са глаголите, споменати са и някои калки (напр. *благословия, Благовещение, ръкотворен, светотатство* и др.), които също са част от влиянието на гръцкия върху българския език (Бешевлиев 1936: 188).

П. Скорчев публикува през 1943 г. няколко свои статии на страниците на сп. *Българска мисъл*. Това са *Българи и гърци в миналото. Следи от общуването им в нашия народен говор* (Скорчев 1943а: 30–35), *Гръцко-византийските думи в нашия народен говор* (Скорчев 1943б: 181–186), *Гръцката дума в нашия народен говор* (Скорчев 1943в: 241–248), *Гръцката дума в нашата църква* (Скорчев 1943г: 332–340), *Гръцки глаголи и названия в нашия домашен говор* (Скорчев 1943д: 398–406)⁶.

Няколко статии за гръцките заемки в българския език пише и френският българист Р. Бернар (библиографска справка за тях вж. Филипова-Байрова 1969: 9). Друг чуждестранен учен – гръцкият лингвист Н. Андриотис – е автор на „първото по-пълно изследване“ по темата за гръцко-българските езикови връзки, в което е включен „богат и разнообразен материал“ (Филипова-Байрова 1969: 10) – *Τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης* (Андриотис 1952: 33–188).

⁶ В статиите са разгледани множество гръцки заемки, употребявани най-вече в диалектите и в разговорния език (напр. *прикя, фира, креват, попара, мандало, врахел, ангария, малама, спатия, рухо, харен* и др.), но също така и гърцизми, използвани в църковната терминология (като *метох, манастир, скиния, епархия, ефория, протосингел* и др.), както и топоними и антропоними в български език, които са заети от гръцки (Скорчев 1943д: 403–406). Обърнато е внимание на заети словообразователни компоненти като наставките *-изъм* (в *българизъм* и др.), *-ист* (*радославист* и др.), *-иот* (*фанариот* и др.) и пр. Към някои от изследванията има включени и кратки речници на изследваните думи, които представляват ценен материал. През 1947 г. П. Скорчев публикува в сп. *Език и литература* статията *Гръцкият глагол в нашия народен говор* (Скорчев 1947: 19–22), където са разгледани глаголи с гръцко потекло, употребявани според автора в североизточните български говори, но по-голяма част от тях се срещат и в останалите диалекти (Мирчев 1947: 25), включително и в родопските.

Ал. Ничев посвещава на гърцизмите в един български говор своята статия *Гръцките заемки в говора на с. Бесвина, Леринско* (Ничев 1962: 339–349). Освен фонетичните и морфологичните особености на диалекта в изследването е представен и много ценен речник на заетите от гръцки език думи, сред които откриваме лексеми с жива употреба в съвременните родопски говори, напр. *авлийа, вавсам, вапцвам, паспал* и др. Още по-голяма е стойността на изследването и речника към него заради факта, че селото днес не съществува, а българското население изцяло е напуснало опустошеното по време на Гръцката гражданска война (1946–1949) селище.

Ал. Милев, автор на редица трудове, свързани със старогръцкия и с латинския език – пише няколко ценни статии, които са посветени на гръцките заемки в езика ни. Първата е *Гръцките съществителни имена в български език* (Милев 1955: 127–147), където много прецизно са проследени някои фонетични особености и промени в ударението, които настъпват в гръцките думи при навлизането им в българския език, като сред изследваните съществителни са включени както нарицателни, така и собствени имена. В статията *Няколко гръцки думи в говора на Годеч* (Милев 1957: 163–166) Ал. Милев изследва 6 гръцки думи⁷, които според автора не се срещат в другите български диалекти, а в говора на Годеч са навлезли трайно и са развили нови значения. Това ги откроява от големия сбор гръцки заемки в диалекта на Годеч, които имат „общобългарски“ или поне сравнително по-голям ареал на разпространение. Още една интересна разработка, която не бива да се пропуска, когато се спираме на приносните трудове, посветени на тази тематика, е *За многозначността на някои гръцки думи в българския език* (Милев 1962: 447–451). Тук Ал. Милев откроява от големия списък на многозначните гръцки думи в българския език няколко лексеми, които „са запазили в нашия език значение, твърде различно от значението, което имат в старогръцки език“ (Милев 1962: 447). Това са съществителните имена *варварин, варваризъм, барбаризъм; демагог; диск, дискос; етер, ефир; идиот; клир, клирос, клирик, клерикал; машина, механика; сцена, скиния*.

В издадената за първи път през 1958 г. *Историческа граматика на българския език* К. Мирчев се спира на гръцко-българските езикови връзки (Мирчев 1958/1978: 69–76), като разглежда не само гръцките думи в нашия език, а също и българизмите в гръцки, които според него наброяват около 300–320 думи, по-голямата част от които се срещат в епирските и в тесалийските гово-

⁷ Това са думите *кентра* ‘опак човек, закачка, лице, което дири само да жили и муши’ < *κέντρον* ‘жило, остен’; *парасина* ‘нещо изоставно, напуснато, занемарено’ < *παρεάω* ‘изоставям’; *цивун* ‘тесен отвор във воденична тръба’ < *σίφων* ‘водна тръба’, *σιφούνι* ‘дупка’; *лит* ‘качество на тъкан, която е тъкана само с две нищялки’ < *λίτος* ‘прост, гладък’; *мори* ‘зват. форма на глупачка, т.е. глупачке’ < *μωρός* ‘глупав’; *катадън, катагодин* ‘всеки ден’, ‘всяка година’ < *καθ’ ἡμέραν, καθ’ ἐνιαυτόν*.

ри на гръцкия език. Ценно в наблюденията на К. Мирчев върху гръцко-българските езикови връзки е заключението относно географското разпространение на гърцизмите в нашия език, че в югоизточните български говори гръцките заемки имат „видно място“, що се отнася до техния брой и старинност (Мирчев 1958/1978: 75)⁸.

Най-многобройните, обстояни и приносни изследвания, посветени на гръцките думи в българския език и на гръцко-българските езикови взаимоотношения, според нас принадлежат на М. Филипова-Байрова. Сред множеството значими статии⁹ ще открием *Към въпроса за гръцките заемки в български език* (Филипова-Байрова 1961: 335–342), *Към въпроса за българо-гръцките езикови връзки* (Филипова-Байрова 1965: 390–392), *Лексико-семантични наблюдения върху гръцките заемки в български език* (Филипова-Байрова 1966: 314–321), *За някои редки и остарели думи от гръцки произход в български език* (Филипова-Байрова 1973: 279–285), в които са изследвани голяма част от особеностите на заетите от гръцки език думи, които се употребяват в българския език, също и немалко лексеми, които днес попадат в пасивния фонд на нашия език (вж. напр. Филипова-Байрова 1973: 279–285). Най-големият труд на М. Филипова-Байрова, който се отнася до тази тематика, е известната студия *Гръцки заемки в съвременния български език* (Филипова-Байрова 1969). Изследването се състои от две части. В първата част гръцките заемки в българския език са разделени на 18 големи семантични групи и подгрупи. Анализирани са фонетичните промени, които са настъпили при повечето гръцки заемки в езика ни, много ценни в това отношение са наблюденията върху някои еднакви особености във фонетично отношение в северните гръцки говори и в българските диалекти. Разглежда се още промяната в мястото на ударението, която настъпва при по-голямата част от заетите в българския език чужди думи. По-нататък в тази първа част от студията акцентът се премества върху морфологичните промени, появили се при гръцките заемки в съвременния български език – промени в окончанията на гръцките съществителни при преминаването им в българския език, като е направен изводът, че съществителните имена от гръцки произход при навлизането си в българския език се приспособяват морфологично.

Същото е в сила и за гръцките прилагателни имена, които са значително по-малко на брой в сравнение със съществителните. Интересен е въпросът с

⁸ Сред примерите за такива думи в родопските говори К. Мирчев споменава *лепида* ‘нож без дръжка’, *наплома* ‘лятна завивка за спане’, *харкома* ‘мед, меден съд’, *стракина* ‘чиния’, *армасник* ‘годеник’, *проскефал* ‘възглавница’, *зунка* ‘колан’, *скитавасвам* ‘наглеждам’, *параманка* ‘безопасна игла’, *тора* ‘довечера’, *каматно* ‘хубаво, мило’, *врис* ‘извор’, *паратик* ‘човек без работа’ (Мирчев 1958/1978: 75).

⁹ Трудовете на М. Филипова-Байрова, свързани с тази тематика, вж. Филипова-Байрова 1969: 9, също и Ст. Стойков и М. Сл. Младенов (Стойков 1962/1993: 329).

глаголите от гръцки произход в езика ни. М. Филипова-Байрова разделя заетите глаголи на три групи¹⁰.

Разгледани са още заетите гръцки неизменяеми думи (наречия, съюзи, частици и междуметия), които не са много в българския език. Първата част от студията завършва с анализ на лексикосемантичните промени, настъпили при голяма част от гърцизмите в българския език.

Вторият дял от изследването включва обширен тълковен и етимологичен речник на гръцките заемки в българския език, като е обхванат освен книжовният български, също и разговорният език и диалектите. Речникът по своя обем и по своята прецизност и пълнота е първият и единствен към този момент словник, представящ гърцизмите в българския език.

Други езиковеди, допринесли за разкриването на облика на гърцизмите и гръцкото влияние в българския език и на пътя, по който заемките са проникнали, са Л. Андрейчин – *Гръцки глаголни наставки в българското словообразуване* (Андрейчин 1966: 349–350), А. Спасова – *Гръцки и турски елементи в българската морска рибарска терминология* (Спасова 1966: 332–343), полският славист Й. Русек – *Към проблемата за гръцките заемки в българския език* (Русек 1973: 273–279), гръцкият диалектолог Хр. Дзидзилис – монографичното изследване *Фонетични проблеми при етимологизиране на гръцките заемки в българския език* (Дзидзилис 1990), статията *За някои гръцки заемки в българския език* (Дзидзилис 1982), М. Сл. Младенов – *Ареална характеристика на гръцките заемки в българските диалекти* (Младенов 1991: 31–47), Т. Бояджиев – *Гръцко влияние върху южнобългарските диалекти* (Бояджиев 2004/2012: 241–243). На гръцко-българските езикови връзки в сферата на антропонимията е посветена и монографията на Х. Симеонидис *Гръцкото влияние върху системата на българските собствени имена* (Симеонидис 2006). Сред изследванията на българско-гръцките езикови връзки, заслужаващи нашето специално внимание, не можем да пропуснем две от най-важните и основополагащи проучвания, посветени на съпоставителното балканско езикознание – *Старобългарският език в светлината на балканистиката* от А. Минчева (Минчева 1987) и *Балканско езикознание* от П. Асенова (Асенова 1989/2002).

Темата за родопските говори и въпросите, свързани с гръцките заемки в българския език, са обект на постоянен и задълбочен интерес в българското езикознание още от времето на основоположниците на българската лингвистична наука до днес. В българската езиковедска литература е натрупан значи-

¹⁰ Тези три групи са следните: 1) глаголи със сигматична основа (в чиято наставка присъства съгласната -с-, напр. *аргасвам*, *орисвам*); 2) деноминативни глаголи (т.е. производни от съществителни или прилагателни имена, напр. *ганада* ‘псувам’ < *γανάδα* прен. ‘публично опозоряване’); 3) глаголи, образувани от сегашната основа на глагола, като е направен опит за групиране на тези глаголи в зависимост от окончието на думите в гръцки език (глаголи на -ῶ; -ω; -ίζω, -άζω; -εῦω; -αίνω; -ώνω).

телен фонд с приноси изледвания по различни въпроси, свързани с родопските говори и гърцизмите в българския език, но въпреки това съществуват и немалко теми, по които все още липсват цялостни синтетични научни трудове. Така например не са изяснени напълно ареалното разпространение и пътищата на проникване на гръцките заемки в отделните български диалекти, не е направено и цялостно изследване на мястото на гръцките заемки в родопските говори на българския език, не е проучен детайлно езиковият контакт в граничните райони и интерференцията в лексикалните системи на диалектите. С разгледаните научни трудове, написани от едни от най-видните български и чуждестранни езиковеди българи, са поставени изключително здрави основи за бъдещи изследвания в областта на родопските говори и на гръцките заемки в българския език и в различните му диалекти.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Андрейчин 1966:** *Андрейчин, Л.* Гръцки глаголни наставки в българското словообразуване. – Български език. Год. XVI. Кн. 4. София: Издателство на БАН. [**Andreychin 1966:** *Andreychin, L.* Gratski glagolni nastavki v balgarskoto slovoobrazuvane. – Balgarski ezik. God. XVI. Kn. 4. Sofia: Izdatelstvo na BAN.]
- Андриотис 1952:** *Ανδριώτης, Ν. Ρ.* Τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης. – Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Περίοδος β'. Τόμος ζ'. Αθήναι.
- Асенова 1989/2002¹¹:** *Асенова, П.* Балканско езикознание. Велико Търново: Фабер. [**Asenova 1989/2002:** *Asenova, P.* Balkansko ezikoznanie. Veliko Tarnovo: Faber.]
- Бешевлиев 1936:** *Бешевлиев, В.* Българи и гърци в техните взаимни влияния през вековете. – През вековете (Исторически, народописни и археологически статии). София: Българска историческа библиотека. [**Beshevliev 1936:** *Beshevliev, V.* Balgari i gartsii v tehните vzaimni vliyaniya prez vekovete. – Prez vekovete (Istoricheski, narodopisni i arheologicheski statii). Sofia: Balgarska istoricheska biblioteka].
- Бешевлиев 1937–1938:** *Бешевлиев, В.* Влиянието на гръцкия език върху българския. – Просвета. Год. III. Кн. I. София. [**Beshevliev 1937–1938:** *Beshevliev, V.* Vliyanieto na gratskiya ezik varhu balgarskiya. – Prosveta. God. III. Kn. I. Sofia].
- Бояджиев 2004/2012:** *Бояджиев, Т.* Гръцко влияние върху южнобългарските диалекти. – В: Книжовен език и диалекти. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [**Boyadzhiev 2004/2012:** *Boyadzhiev, T.* Gratsko vliyanie varhu yuzhnobalgarskite dialekti. – In: Knizhoven ezik i dialekti. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“].
- Бояджиев 2013:** *Бояджиев, Т.* Любомир Милетич и родопските диалекти. Предговор към книгата на Л. Милетич *Родопските диалекти на българския език*. София:

¹¹ При част от цитираните научни изследвания посочваме две години на издаване. Годината пред наклонената черта е на първото издание на цитирания труд, а годината след наклонената черта – на изданието, с което сме работили в нашето изследване.

Изток – Запад. [**Boyadzhiev 2013**: *Boyadzhiev, T. Lyubomir Miletich i rodopskite dialekti. Predgovor kam knigata na L. Miletich Rodopskite dialekti na balgarskiya ezik. Sofia: Iztok – Zapad*].

Бояджиев, Димчев 2006: *Бояджиев, Т., Димчев, К. 100 години от рождението на Стайко Кабасанов. – Електронно списание LiterNet, 04.08.2006, № 8 (81).*

[**Boyadzhiev, Dimchev 2006**: *Boyadzhiev, T., Dimchev, K. 100 godini ot rozhdenieto na Stayko Kabasanov. – Elektronno spisanie LiterNet, 04.08.2006, № 8 (81).*

<http://litenet.bg/publish/kdimchev/s_kabasanov.htm> (15.10.2020 г.)

Дзидзилис 1982: *Дзидзилис, Хр. За някои гръцки заемки в българския език. – Съпоставително езиковедие, № 5. [Dzidzilis 1982: *Dzidzilis, Hr. Za nyakoi gratski zaemki v balgarskiya ezik. – Sapostavitelno ezikoznanie, № 5*].*

Дзидзилис 1990: *Дзидзилис, Хр. Фонетични проблеми при етимологизуване на гръцките заемки в българския език. София. [Dzidzilis 1990: *Dzidzilis, Hr. Fonetichni problemi pri etimologizuvane na gratskite zaemki v balgarskiya ezik. Sofia*].*

Кабасанов 1956: *Кабасанов, Ст. Говорът на с. Момчиловци, Смолянско. – Известия на Института за български език. Кн. 4. София: Издание на БАН. [Kabasanov 1956: *Kabasanov, St. Govorat na s. Momchilovtsi, Smolyansko. – Izvestiya na Institutata za balgarski ezik. Kn. 4. Sofia: Izdanie na BAN*].*

Кабасанов 1963: *Кабасанов, Ст. Един старинен български говор (Тихомирският говор). София: Издателство на БАН. [Kabasanov 1963: *Kabasanov, St. Edin starinen balgarski govor (Tihomirskiyat govor). Sofia: Izdatelstvo na BAN*].*

Кабасанов 1982: *Кабасанов, Ст. Езикът на Кирила и Методия в родопските говори. – Език и литература № 3, 1982. [Kabasanov 1982: *Kabasanov, St. Ezikat na Kirila i Metodiya v rodopskite govori. – Ezik i literatura № 3, 1982*].*

Кабасанов 1987: *Кабасанов Ст. Проучване на родопските говори. – Родопи. Кн. 1, 1987. [Kabasanov 1987: *Kabasanov St. Prouchvane na rodopskite govori. – Rodopi. Kn. 1, 1987*].*

Каневска-Николова 2001: *Каневска-Николова, Ел. Говорът на село Момчиловци, Смолянско – половин век по-късно. София: Международно социолингвистическо дружество. [Kanevska-Nikolova 2001: *Kanevska-Nikolova, El. Govorat na selo Momchilovtsi, Smolyansko – polovin vek po-kasno. Sofia: Mezhdunarodno sotsiolingvisticheskoto druzhestvo*].*

Каневска-Николова 2010: *Каневска-Николова, Ел. При корена, от извора (антропонимично и лексикално-семантично изследване на говора на село Момчиловци, Смолянско). Смолян: Отзвук Прес. [Kanevska-Nikolova 2010: *Kanevska-Nikolova, El. Pri korena, ot izvora (antroponimichno i leksikalno-semantichno izsledvane na govora na selo Momchilovtsi, Smolyansko). Smolyan: Otvuk Pres*].*

Каневска-Николова 2013: *Каневска-Николова, Ел. За близостта на родопските говори до Кирило-Методиевия език. – Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie. Nr 2. Lublin. [Kanevska-Nikolova 2013: *Kanevska-Nikolova, El. Za blizostta na rodopskite govori do Kirilo-Metodieviya ezik. – Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie. Nr 2. Lublin*].*

Керемидчиева 1993: *Керемидчиева, Сл. Говорът на Ропката (Родопска граматика). София: MicroPRINT. [Keremidchieva 1993: *Keremidchieva, Sl. Govorat na Ropkata (Rodopska gramatika). Sofia: MicroPRINT*].*

- Керемидчиева, Василева 1986:** *Керемидчиева, Сл., Василева, Л.* Днешните български говори – наследници на Кирило-Методиевия език. – В: Българските народни говори. Поредица *Знания за езика*. Т. 6. София: Народна просвета. [**Keremidchieva, Vasileva 1986:** *Keremidchieva, Sl., Vasileva, L.* Dneshnite balgarski govori – naslednitsi na Kirilo-Metodievija ezik. – In: Balgarskite narodni govori. Poreditsa *Znaniya za ezika*. Т. 6. Sofia: Narodna prosveta].
- Кочев, Тетовска-Троева 1973:** *Кочев, Ив., Тетовска-Троева, М.* Словообразователни типове при деятелните имена в родопските говори. – В: Славистичен сборник. София: Издателство на БАН. [**Kochev, Tetovska-Troeva 1973:** *Kochev, Iv., Tetovska-Troeva, M.* Slovoobrazovatelni tipove pri deyatelnite imena v rodopskite govori. – In: Slavistichen sbornik. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Матов 1893:** *Матов, Д.* Гръцко-български студии. – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. IX. София: Държавна печатница. [**Matov 1893:** *Matov, D.* Gratsko-balgarski studii. – Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina. Кн. IX. Sofia: Darzhavna pechatnitsa].
- Милев 1955:** *Милев, Ал.* Гръцките съществителни имена в български език. – Български език. Год. V. Кн. 2. София: Издателство на БАН. [**Milev 1955:** *Milev, Al.* Gratskite sashtestvitelni imena v balgarski ezik. – Balgarski ezik. God. V. Кн. 2. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Милев 1957:** *Милев, Ал.* Няколко гръцки думи в говора на Годеч. – В: Езиковедски изследвания в чест на acad. Стефан Младенов. София: Издание на БАН. [**Milev 1957:** *Milev, Al.* Nyakolko gratski dumi v govora na Godech. – In: Ezikovedski izsledvaniya v chest na acad. Stefan Mladenov. Sofia: Izdanie na BAN].
- Милев 1962:** *Милев, Ал.* За многозначността на някои гръцки думи в българския език. – Български език. Год. XII. Кн. 5. София: Издателство на БАН. [**Milev 1962:** *Milev, Al.* Za mnogoznachnostta na nyakoi gratski dumi v balgarskiya ezik. – Balgarski ezik. God. XII. Кн. 5. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Милетич 1912/2013:** *Милетич, Л.* Родопските говори на българския език. София: Изток – Запад. [**Miletich 1912/2013:** *Miletich, L.* Rodopskite govori na balgarskiya ezik. Sofiya: Iztok – Zapad].
- Минчева 1987:** *Минчева, А.* Старобългарският език в светлината на балканистиката. София: Наука и изкуство. [**Mincheva 1987:** *Mincheva, A.* Starobalgarskiyat ezik v svetlinata na balkanistikata. Sofia: Nauka i izkustvo].
- Мирчев 1947:** *Мирчев, К.* Нещо за гръцките заемки в български език. (По повод на статията на д-р П. Скорчев). – Език и литература. Год. II. Кн. 1. [**Mirchev 1947:** *Mirchev, K.* Neshto za gratskite zaemki v balgarski ezik. (Po povod na statiyata na d-r P. Skorchev). – Ezik i literatura. God. II. Кн. 1.]
- Мирчев 1958/1978:** *Мирчев, К.* Историческа граматика на българския език. София: Наука и изкуство. [**Mirchev 1958/1978:** *Mirchev, K.* Istoricheska gramatika na balgarskiya ezik. Sofia: Nauka i izkustvo].
- Младенов 1991:** *Младенов, М. Сл.* Ареална характеристика на гръцките заемки в българските диалекти. – Език и литература, № 3, 1991. [**Mladenov 1991:** *Mladenov, M. Sl.* Arealna harakteristika na gratskite zaemki v balgarskite dialekti. – Ezik i literatura, № 3, 1991].

- Младенов 1993:** *Младенов, М. Сл. Говорите в Родопите.* – Българска етнография № 4. Год. IV. София. [**Mladenov 1993:** *Mladenov, M. Sl. Govorite v Rodopite.* – *Balgarska etnografiya* № 4. God. IV. Sofia].
- Младенов 1929/1979:** *Младенов, Ст.* История на българския език. София: Издателство на БАН. [**Mladenov 1929/1979:** *Mladenov, St. Istoriya na balgarskiya ezik.* Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Ничев 1962:** *Ничев, Ал.* Гръцките заемки в говора на с. Бесвина, Леринско. – Известия на Института за български език. Кн. VIII. София: Издателство на БАН. [**Nichev 1962:** *Nichev, Al. Gratskite zaemki v govora na s. Besvina, Lerinsko.* – *Izvestiya na Institutata za balgarski ezik.* Кн. VIII. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Романски 1929:** *Романски, Ст.* Някои гръцки думи в българския книжовен език. – Български преглед. Списание за славянска филология. Год. I. Кн. 2. София. [**Romanski 1929:** *Romanski, St. Nyakoi gratski dumi v balgarskiya knizhoven ezik.* – *Balgarski pregled. Spisanie za slavyanska filologiya.* God. I. Kn. 2. Sofia].
- Русек 1973:** *Русек, Й.* Към проблемата за гръцките заемки в българския език. – В: Славистични проучвания (Сборник в чест на VII Международен славистичен конгрес). София: Наука и изкуство. [**Rusek 1973:** *Rusek, Y. Kam problemata za gratskite zaemki v balgarskiya ezik.* – In: *Slavistichni prouchvaniya (Sbornik v chest na VII Mezhdunaroden slavistichen kongres).* Sofia: Nauka i izkustvo].
- Симеонидис 2006:** *Симеонидис, Х.* Гръцкото влияние върху системата на българските собствени имена. София: Ах-Ба-Ка. [**Simeonidis 2006:** *Simeonidis, H. Gratskoto vliyanie varhu sistemata na balgarskite sobstveni imena.* Sofia: Ah-Ba-Ka].
- Скорчев 1943а:** *Скорчев, П. Д.* Българи и гърци в миналото. – Българска мисъл. Год. XVIII. Кн. I. София. [**Skorchev 1943a:** *Skorchev, P. D. Balgari i gartsii v minaloto.* – *Balgarska misal. God. XVIII. Kn. I. Sofia.*]
- Скорчев 1943б:** *Скорчев, П. Д.* Гръцко-византийските думи в нашия народен говор. – Българска мисъл. Год. XVIII. Кн. I. София. [**Skorchev 1943b:** *Skorchev, P. D. Gratsko-vizantiyskite dumi v nashiya naroden govor.* – *Balgarska misal. God. XVIII. Kn. I. Sofia.*]
- Скорчев 1943в:** *Скорчев, П. Д.* Гръцката дума в нашия народен говор. – Българска мисъл. Год. XVIII. Кн. I. София. [**Skorchev 1943v:** *Skorchev, P. D. Gratskata дума v nashiya naroden govor.* – *Balgarska misal. God. XVIII. Kn. I. Sofia.*]
- Скорчев 1943г:** *Скорчев, П. Д.* Гръцката дума в нашата църква. – Българска мисъл. Год. XVIII. Кн. I. София. [**Skorchev 1943g:** *Skorchev, P. D. Gratskata дума v nashata tsarkva.* – *Balgarska misal. God. XVIII. Kn. I. Sofia.*]
- Скорчев 1943д:** *Скорчев, П. Д.* Гръцки глаголи и названия в нашия домашен говор. – Българска мисъл. Год. XVIII. Кн. I. София. [**Skorchev 1943d:** *Skorchev, P. D. Gratski glagoli i nazvaniya v nashiya domashen govor.* – *Balgarska misal. God. XVIII. Kn. I. Sofia.*]
- Скорчев 1947:** *Скорчев, П. Д.* Гръцкият глагол в нашия народен говор. – Език и литература. Год. II. Кн. 1. [**Skorchev 1947:** *Skorchev, P. D. Gratskiyat glagol v nashiya naroden govor.* – *Ezik i literatura. God. II. Kn. 1.*]
- Спасова 1966:** *Спасова, А.* Гръцки и турски елементи в българската морска рибарска терминология. – Български език, год. XVI, кн. 4. София: Издателство на БАН. [**Spasova 1966:** *Spasova, A. Gratski i turski elementi v balgarskata morska ribarska terminologiya.* – *Balgarski ezik, god. XVI, kn. 4. Sofia: Izdatelstvo na BAN.*]

- Стойков 1962/1993:** *Стойков, Ст.* Българска диалектология. III изд. София: БАН. [Stoykov 1962/1993: Stoykov, St. Balgarska dialektologiya. III izd. Sofia: BAN].
- Стойков 1964:** *Стойков, Ст.* Говорът на с. Настан, Девинско (Един неизвестен досега родопски диалект). – Известия на Института за български език. Кн. 11. София: Издание на БАН. [Stoykov 1964: Stoykov, St. Govorat na s. Nastan, Devinsko (Edin neizvesten dosega rodopski dialekt). – Izvestiya na Instituta za balgarski ezik. Kn. 11. Sofia: Izdanie na BAN.]
- Стойков 1968:** *Стойков, Ст.* Към вокалната типология на родопските говори (Застъпници на старобългарските носови и ерови гласни). – Славистичен сборник. София. [Stoykov 1968: Stoykov, St. Kam vokalnata tipologiya na rodopskite govori (Zastapnitsi na starobalgarskite nosovi i erovi glasni). – Slavistichen sbornik. Sofia.]
- Стойков 1971:** *Стойков, Ст.* Говорът на с. Мугла, Девинско. – Известия на Института за български език. Кн. 20. София: Издателство на БАН. [Stoykov 1971: Stoykov, St. Govorat na s. Mugla, Devinsko. – Izvestiya na Instituta za balgarski ezik. Kn. 20. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Стойчев 1965:** *Стойчев, Т.* Родопски речник. – Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 2. София. [Stoychev 1965: Stoychev, T. Rodopski rechnik. – Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materialii. Kn. 2. Sofia].
- Стойчев 1970:** *Стойчев, Т.* Родопски речник. Допълнение. – Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 5. София. [Stoychev 1970: Stoychev, T. Rodopski rechnik. Dopolnenie. – Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materialii. Kn. 5. Sofia].
- Субашиев 1980:** *Субашиев, Ем.* Говорът на населението в Смолянско и неговата национална съдба. – Език и поетика на българския фолклор. София: БАН. [Subashiev 1980: Subashiev, Em. Govorat na naselenieto v Smolyansko i negovata natsionalna sadba. – Ezik i poetika na balgarskiya folklor. Sofia: BAN].
- Теодоров-Балан 1904:** *Балан, Ал. Т.* Един особит звук в родопското наречие. – Периодическо списание. Год. XV. Кн. 65. Средец. [Teodorov-Balan 1904: Balan, Al. T. Edin osobit zvuk v rodopskoto narechie. – Periodichesko spisanie. God. XV. Kn. 65. Sredets].
- Теодоров-Балан 1905:** *Балан, Ал. Т.* Родопското наречие. Име и положение между източното и западното. – Сборник статей по славяноведению, посвященных профессору М. С. Дринову. Харьков. [Teodorov-Balan 1905: Balan, Al. T. Rodopskoto narechie. Ime i polozhenie mezhdru iztochnoto i zapadnoto. – Sbornik statey po slavyanovedeniyu, posvyashtennayh professoru M. S. Drinovu. Harkov].
- Тетовска-Троева 1986:** *Тетовска-Троева, М.* Родопски говори. – В: Българските народни говори. Поредица Знания за езика. Т. 6. София: Народна просвета. [Tetovska-Troeva 1986: Tetovska-Troeva, M. Rodopski govori. – In: Balgarskite narodni govori. Poreditsa Znaniya za ezika. T. 6. Sofia: Narodna prosveta].
- Филипова-Байрова 1961:** *Филипова-Байрова, М.* Към въпроса за гръцките заемки в български език. – Български език. Кн. 7. София: Издателство на БАН. [Filipova-Bayrova 1961: Filipova-Bayrova, M. Kam vaprosa za gratskite zaemki v balgarski ezik. – Balgarski ezik. Kn. 7. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Филипова-Байрова 1965:** *Филипова-Байрова, М.* Към въпроса за българо-гръцките езикови връзки. – Български език. Кн. 4–5. София: Издателство на БАН.

[**Filipova-Bayrova 1965:** *Filipova-Bayrova, M.* Kam vaprosa za balgaro-gratskite ezikovi vrazki. – Balgarski ezik. Kn. 4–5. Sofia: Izdatelstvo na BAN].

Филипова-Байрова 1966: *Филипова-Байрова, М.* Лексико-семантични наблюдения върху гръцките заемки в български език. – Български език. Год. XVI. Кн. 4. София: Издателство на БАН. [**Filipova-Bayrova 1966:** *Filipova-Bayrova, M.* Leksiko-semantichni nablyudeniya varhu gratskite zaemki v balgarski ezik. – Balgarski ezik. God. XVI. Kn. 4. Sofia: Izdatelstvo na BAN].

Филипова-Байрова 1969: *Филипова-Байрова, М.* Гръцки заемки в съвременния български език. София: Издателство на БАН. [**Filipova-Bayrova 1969:** *Filipova-Bayrova, M.* Gratski zaemki v savremenniya balgarski ezik. Sofia: Izdatelstvo na BAN].

Филипова-Байрова 1973: *Филипова-Байрова, М.* За някои редки и остарели думи от гръцки произход в български език. – В: Славистичен сборник. София: Издателство на БАН. [**Filipova-Bayrova 1973:** *Filipova-Bayrova, M.* Za nyakoi redki i ostareli dumi ot gratski proizvod v balgarski ezik. – In: Slavistichen sbornik. Sofia: Izdatelstvo na BAN].

Цонев 1934: *Цонев, Б.* История на българския език. Т. 2. Под ред. на Ст. Младенов. София. [**Tsonev 1934:** *Tsonev, B.* Istoriya na balgarskiya ezik. T. 2. Pod red. na St. Mladenov. Sofia].